

A. GERGELY ANDRÁS DSC

andrasgergelya@gmail.com
címetes egyetemi tanár (ELTE TÁTK)

Vitairattal nem vitatkozva Egy közművelődési fenomén paradigmáihoz

Not arguing with a pamphlet

DOI 10.14232/belv.2022.3.10
<https://doi.org/10.14232/belv.2022.3.10>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

A. Gergely András (2022): Vitairattal nem vitatkozva. Egy közművelődési fenomén paradigmáihoz. *Belvedere Meridionale* vol. 34. no. 3. pp 182–185.

ISSN 1419-0222 (print)
ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)
www.belvedere-meridionale.hu

Bevezető sorokban illik konkrét és időszerű lenni. Egyik sem leszek. Az ismertetésre szánt munka ugyanis eleve több mint tucatnyi iratot tartalmaz, melyek önmagukban is vitairatok és közművelődési viták során keletkezett értelmezések, így ezekkel összességükben vitatkozni sem nem ésszerű, sem nem illendő. Török József *Vitairatok kultúráról és közművelődésről* kötetéről van szó,¹ melynek diszkurzív kultúratudományi horizontján még két meghatározó momentum van jelen. Elsőbb az időiség, horizontális tartalomként pedig a térbeliség, avagy inkább térségiség, Szeged és Csongrád több vidéke, a kultúra helyi terepén föllelt mintázatok

¹ Kiadta a Zempléni Múzsza Alapítvány, Sárospatak, 2014. 282 oldal. ISBN 978-963-08-8966-7
Online: https://zemlenimuzsa.hu/wp-content/uploads/2022/07/torok_jozsef_vitairatok.pdf

történelembe vetettsége. Mindezek egy majdnem évtizedes retrospektív szemlével szinte már csak históriaként értelmezhetők, a diadalmas vitatkozás ezért kívül esik még önnön lehetséges érvényességi körén is.

De hadd kezdjem kicsit másfelől. A respektus, az elismerő emlékezet oldaláról. Szegedet alighanem sok minden jellemzi várostörténeti értelemben, de tudománytörténeti szempontból sem kevés. Ami e tudásvilágból is messzehangzóan harsány, az a Horger Antalnak tulajdonított tudományos flegmaság József Attilától érkező „vitairata” a taní-tani szimbolikus válaszával – s bármely díszes-eredményes helyi kultúratörténet mellett is alaposan megmaradt emlékezeti momentum ez, erős negatív lenyomatot hordoz a sémába illeszteni próbálkozásról és ennek utóhatásáról is. De egy korabeli ellenpéldával még hadd illusztráljam nézőpontom: szüleim nemzedéke számára maradt meg jelképes tartalmával az a középiskolai tanári „kiszólás”, melyet a budapesti Berzsényi Gimnáziumban Vajthó László Tanár Úr (amúgy a harmincas években elismert irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, pedagógus, az irodalomtudományok kandidátusa) fogalmazott meg a tanmenetben Csokonairól szóló gimnáziumi óráján, minden előtt és helyett is: „Csokonai olyan ember volt, aki a legújabb kalapból is azonnal sipkát csinált”. A mondat egész korosztálynyi berzsényista emlékezetében úgy maradt meg, mint egyszerre Vajthót, a költőt magát, s a Berzsényit mint intézményt is jellemző tünemény.

Mármost a korszak, a két világháború közötti hazai irodalomoktatás és emlékezetkultúra ekként marginális eseményeinek utóhatása mégiscsak több, mint egy aktuális vitairat lehetséges hatása. Több elsősorban azért, mert személyesebb, mert a jelképes tartalomnál bőven szétterjedőbb hatású, s mert nemcsak megkerülhetetlenül korjellemező is, de még hitelesebben személyesíti meg azt, amiről maga a vita szólna amúgy, s amiként az abból kihangzó félmondatok érvényesnek tűnhetnének. Nos, a fenti példa-páros nem egyéb miatt került ide, mint olyan asszociációs és emlékezettörténeti lelemények kisugárzásai, melyek lehetnének Török József vitairatainak alaptónusához is tartozó jelenségek. Ugyanis miközben bántó maradhat és pökhendi áltudományosságot sugallhat Horger tanár úr okoskodása, szemben diákjával, kinek érzékenységét évtizedekre a vonat alá lökte a neves ítéssz, egyetemi tanár, nyelvészprofesszor és akadémikus lekezelő mondata, vagy tanári „bon mot”-ként emlékezetes maradhatott Csokonai jellemzése, mely immár bennem mint második generációban visszhangzik Vajthó „örökségeként” abszolút pozitívan – hát ugyanígy él tovább mindaz, amit egy szegedi közművelődési históriában adat és mondat, tett és esemény, fordulat és eredmény maradt Török József munkásságában és teljesítményében. Ez az időiségében mérvadó és aktualitásaiban kihívó pálya részint ugyanazt a tudománynak elkötelezett prófétaiságot sugallja, amit a fenti két példa is, másfelől meg azt az elszántságot, hogy minden rászorulónak és lehetséges tehetségnek a tapasztalati tudásháttérre van szüksége, hadd teljesebben kedvére az életútja során, s ebben a végsőkig támogatni kell. Ennek adekvát, megfeleltetett változata Török József példája, akinek egész tudományszervező akadémiai tevékenysége, Közművelődési Nyári Egyeteme és ezt követő könyvkiadói aktivitása, a művelődés intézményrendszerének egész csongrádi képvisellete és tervezése úgy „háttéranyag” itt, hogy roppant sokakban és igencsak rejtőzködve marad meg alapvető „inputként”. Mégis ott lesz, ott van máris ebben a könyvben, hogy mi minden lehetetleníti vagy teszi lehetővé a közművelődést a hétköznapi szolgálattól indulva a tudománytörténet egy szegmensékként, az oktatás és tudásátadás intézményes eszközöként funkcionálni. S emellett benne van a kötetben az emberismeret és közösségi kultúra bázisa, a közönség

mint közösség is! Ez pedig a tudománymenedzsment alapkérdése, mióta csak intézményes tudományosság van, kezdve a modern akadémiák és adatbázisok kínálatától vissza az időben, akár a ninivei könyvtárig, mi minden lett közhasznúvá és közös értéké, miolta az „országok rongya” könyvtár nevet kapott.

Bizonyos (akár budapesti, pécsi vagy szegedi) akadémiai közegben érzékelttem már: úgy tekintik Török munkásságát, mint aki „valahol elmaradt” a kortárs szakkérdések megfogalmazásában, elméleti dilemmák vitatásában, egyszerűen „a múltból élő” szakemberré vált. Más vélekedések azonban, így az enyém is, inkább arra hajlanak, hogy visszakerdezzenek a minősítő állításokra: hol is vannak azok a nagy teoretikusok (jelentős tömegben és láthatóságban), akik a nyilvánosság, a befogadó tudósközösség, az interdiszciplináris szférák felé is közvetítik a Nagy Tudnivalókat, eközben közérthetően interpretálják a saját szakmai miliőn túli érdeklődők felé, alkalmasint intézmények felé ugyancsak, vagy egyszerre akadémiai vagy önkormányzati, könyvtári vagy muzeológiai, egyetemi vagy értelmiségi, ifjúsági vagy korosabb befogadó közönség felé mindazt, amit az egymásra csak ritkán odafigyelő tudáságazatok felmutatnak?! S nem melleleg könyvkiadás formájában, közművelődési tervezetek, részprogramok hajtóerőiként ott is vannak egyúttal, ahol e tudományos értékek az érdekek versenypályáin szerepelnek, programok támogatásává vagy seregszemlék szervezőeszközévé is válnak, beavatkoznak folyamatokba, átlátnak érdekcélokat és belátnak korosztályi vonzódásokat, tudományközi területek párbeszédeibe vonnak be kreatív elméket stb. Márpedig Török József kötete írásainak keletkezési időrendjében, olykor tematikus bűvkörében, máskor a fejezetekhez tartozó háttéranyagokkal bővített intézménytörténeti szemleként olyan dokumentációvá állnak össze, aminek jelentőségét ma még csupán kevesen értékelhetik, ám annál jelentősebb kritikai aspektust képvisel majd egy későbbi részkutatási témakörben, ahol az algyői, szőregi és a tápéi művelődési ház önállósításáról szóló témakutatások kerülnek előtérbe, vagy a szegedi közművelődés programjai, városi kultúraépítési tervezetek vagy a dél-alföldi regionális fejlesztési koncepció ágazati kérdései. Ennyiben (is) mélységes művelődésszociológiai, felnőttnevelési, kortárs pedagógiai tudástár és intézményes funkcióvállalások elemző szempontjai lakoznak vitairatai között – példaképpen *Az ifjúsági klubmozgalom társadalomtörténeti vázlat*a vagy a *Városfejlesztési paradigmaváltást!*, a *Királyhegyes „sajtója”*, *A megyei közművelődési tanácsadó munka*, vagy a *Kultúrunkás felséget sért* című írások. Ebben a kulturális vagy kulturaközi térben élve bizony másokká lesznek minden ilyen „Lokalitás és közművelődés” vagy „Országos ügyek” fejezetek vitairatai, levelei, dokumentációi, jelentései, mint a helyszínen épp akkor, vagy a szűkebb-szélesebb hatásmezőben egy szakmai közegben azóta lehettek egyáltalán.

Török József kötete tehát részint a térség kultúratörténeti, közművelődés-históriai világában megnevezhető opusz, részint az akadémiai tudományosság regionális intézményrendszerében elért helyi eredmények terén az. Amit a köz és a művelődés szavak jelentésháttérében egybekapcsol, az mindenkor csak része a nagy egésznek, de lokális, a szemléletmódokat és hagyományformálási lehetőségeket intézményi kereteken belül (sőt helyenként ezek szervezete ellenében is) korszakosan hangoló anyag. Úgy tudományos, hogy nem a harsány innováció a piacképes belőle, hanem a „fáklya-szerep”, az útmutató és útkereső próbálkozás, a kísérletektől sem riadó érdeklődés, a tradicionális „népművelő” szakértelem e dél-alföldi tájon még korántsem idegen társas valósága a fő ereje. Kortörténeti értéke azonban csak későbbi felfedezés tárgya lehet majd, ha lesz ilyen érdeklődés egyáltalán.

Kellene legyen. Mindenről lemondani, ami korszakosan még érték volt, már csak azért sem szabadna, mert akkor a lemondókról is lemond az utókor, mégpedig garantáltan. Ám ez ugyanolyan kár lenne, mint azt hinni, csakis az akadémiai szintű megnyilatkozások adják egy kor tónusát. A Közművelődési Nyári Egyetemről szóló beszámolóval, vagy ha úgy pontosabb: elszámolással, ennek hangulatával végződik a kötet a szakmai publikációk listáját megelőzve, a még az *Új irányok és arányok* fejezettől is eltérően, de az érzékelhető végelszámolással, miután az NKA úgy döntött, nem támogatja tovább a program-sorozatot.

„Új, elegáns helyszínen, az MTA Szegedi Akadémiai Székházában kaptunk féláron helyet. Az előzmények után érthetően megcsappant résztvevői kör 13 előadást hallhatott a multikulturalitás témakörében. Igyekeztünk körbejárni a másság és a vele kapcsolatos társadalmi reakciókat, előítéleteket.

Ennyi volt az évtized története. A történések után levontam a konzekvenciákat és úgy döntöttem, nincs értelme tovább folytatni. 2009 februárjában még – az NKA támogatásával – közreadtam az utolsó kötetet, amelyben elkészíntem egykori előadóinktól és hallgatóinktól. Annál többet itt sem tudok mondani.

/.../

Azt hiszem, a Kollégium nem fogta fel, mit tett. Szerénytelen leszek: nem egyszerűen egy eseti programot, hanem egy országosan elismert, egyedülálló értékképző *folyam(at)* ot dobtak a szemétdombra. Úgy döntöttem, az EGÉSZ értéktelen, hiszen ennek évről-évre fejlődő tartalmi szerves építkezése nyilvánvaló volt. Kidobták 9 év alázattal teli munkáját, az ott – az ügy iránti elköteleződés miatt – gyakran visszatérő rangos előadók munkáját” (239–241. oldal).

Török indokolható sértettsége még érthető, az NKA döntése jóval kevésbé, s a szakmai csönd, az állásfoglalással összefüggően elmaradt (akár helyi, akár tudományos, akár akadémiai) közfelháborodás elmaradása viszont sokkal kevésbé. De lehet, talán már EZ az, amivel vitatkozni sem lehet, mert múlt idővé vált. Valóban múlttá azonban csak akkor válik majd, ha már egy vagy két generációval később lesznek, akik fölidézik a kilenc év alázatos munkájának érdektelenségbe fulladását. S ez lehet, utóbb már leglepőbb konklúzió lesz, mint Csokonai új kalapból sipkát formáló jellemvonása...